

LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIE.

Naar het Meer van Poso.

Door ALB. C. KRUIJT.

(Met een kaartje.)

Van het strand loopen verschillende wegen naar het Meer van Poso. De twee voornaamste zijn die van Poso en van Mapane. Daar ik de reis naar het Meer tweemaal maakte (de tweede maal echter niet geheel tot aan het Meer) en daarbij beide wegen gevolgd heb, wensch ik u op de heenreis te brengen langs den weg van Poso, om teruggaande het pad te volgen aan den linkeroever der Poso-rivier, welk pad uitloopt op de kampong Mapane.

Gelijk bekend is, kan men de Poso-rivier tot Tomasa en verder opvaren. Het is evenwel hoogst onaangenaam anderhalven dag in een klein, ongemakkelijk, geheel open vaarttuigje te zitten, en tegen den sterken stroom op te worstelen. Het pad, dat van het strand naar Tomasa loopt, levert geen bijzondere bezwaren op. Slechts eenmaal, kort voordat men aan het nietsbeteekenend gehucht Tagoloe komt, heeft men eenen berg over te klimmen; doch overigens kan men gebruik maken van de bedding van verschillende riviertjes. Men loopt voortdurend door bosch, tot dat eenige tuinen van het vorige of van vroegere jaren aankondigen, dat Kalingoa nabij is.

Wij bleven den eersten nacht in pas genoemde kampong, en vertrokken den volgenden morgen naar Imboe. De weg (en dit geldt voor alle wegen naar het Meer) is een en al slijk, waarin wij tot over de enkels zakten. Eerst langzaam stijgende door een bosch, tot wij boven op het gebergte gekomen, een koesoe-koesoefeld bereiken, vanwaar wij een prachtig gezicht hebben op het dal van Imboe, waarin zich de Tomasa-rivier met talloze bochten slingert. Rondom bergen; ginds naar het Oosten op dien hoogsten top de kampong Makoepea. Het oog wordt aangenaam aangedaan door het heldere groen der tuinen, dat sterk afsteekt bij de donkere, sombere kleur der bosschen. Wij dalen nu voortdurend, meest door tuinen en koesoe-koesoefeldten tot wij in het dal zijn. Naar het N. tegen eene hoogte ligt de kampong; maar wij gaan in oostelijke richting naar de „lobo” (raadhuys).

In de lobo gezeten zag ik tot mijne verwondering mijnen gids, dien ik had uitgezonden om miloe te koopen, terugkomen, gevolgd door een tiental vrouwen en meisjes, die onbeschroomd binnentraden, en in eenen kring om mij heen gingen zitten. Ik gaf hun mijne verwondering te kennen, dat zij mij zoo onbevreesd te gemoet traden, daar zij mij toch niet kenden; doch eene van haar antwoordde: „Nee, mijnheer, wij hebben u reeds meermalen te Kalingoa ontmoet, en wij zijn slechts hier om onzen tuin.”

Wanneer men in het dal van Imboe zijnde, om zich heen ziet, ontwaart men niets dan bergen en men voorspelt zich reeds een' sterken klim om er uit te komen. Toch is dit niet het geval. Ofschoon wij eenen grooten omweg moeten maken, heeft de Alifoer toch een pad gevonden, dat geleidelijk en bijna ongemerkt naar boven voert; maar is men eenmaal boven, dan ziet men zijnen weg langs eene steile helling naar beneden gaan in het dal van de Poso-rivier,

een golvend terrein, wederom door bergen omzoomd. Ginds aan den overkant der rivier ziet men tuinen tegen de hellingen der bergen. Molowago, de hoogste kampong der Topebato-Alifoeren ligt in het grauwe verschieft.

Op een' van de lagere bergen, die dit dal omzoomen ligt Paloeasi. Alleraardigst zien die kampongs er op eenigen afstand uit. Hoe lief kijken die huizen door het geboomte (meestal bamboe) op u neer! Het moet daar wel een gezellig, lief plekje zijn! Maar hoe wordt men teleurgesteld, als men zulk eene kampong betreedt! Die aardige huizen, bouwvallig en ongeregeld op eenen hoop. De grond vol onkruid en struiken, en waar de varkens dit hebben gewied, hebben zij er modder en vuilnis voor in de plaats gelaten. Voorts drooge bladeren, allerlei stukken hout en katoe, dat niet kon dienen en daarom werd neergeworpen. En met de varkens wedijveren de menschen in onreinheid. Nieuw moet zulk een huis er niet kwaad hebben uitgezien, maar men onderhoudt de zaken niet.

Paloeasi (= bok) is eveneens eene vuile kampong van acht huizen. Tot deze plaats is de Poso-rivier bevaarbaar, verderop heeft men voortdurend stroomversnellingen en watervallen. De Kabosenja, die niet ter plaatse was, doch dien ik eens in mijn huisje heb ontvangen, staat bekend als een „groot man”.

Voorts heeft Paloeasi ook eene „lobo”, kleiner maar netter (waarschijnlijk nieuwer) dan die te Imboe, overigens op gelijke wijze ingericht. Het was naar dit gebouw, dat wij ons begaven.

Te Paloeasi zijn wij niet meer onder de Tolage-Alifoeren, maar onder de Towingkẽmposo, d.z. de lieden aan den oever van de Poso. Men heeft hierbij evenwel niet aan eenen afzonderlijken stam te denken, evenmin, wanneer men spreekt van de To-rikadomboekoe (de lieden van het

hoogland) te Tomasa, of de To-rano (1) (de lieden van het Meer) of de To-pebato (de lieden die van de kampong Pebato afkomstig zijn). De taal der genoemde stammen is geheel dezelfde en hunne zeden en gewoonten evenzoo, op kleine uitzonderingen na, een gevolg van de verschillende gesteldheid der streken, waar men woont. Anders is het gesteld met de Tonapo, Tobada, Tokolawi, Tomori en andere stammen, wier talen aanmerkelijk van het Barêë verschillen.

Terwijl ik in de lobo te Paloeasi bezig ben een en ander op te teekenen, komt een flink gebouwde Alfoer van omstreeks 50 jaren binnen. Hij ziet met norschen blik de lobo rond, maar hij kijkt mij niet aan. Aldus is hunne gewoonte. Vroeger dacht ik, dat dit inderdaad verstoordheid was, thans heb ik geleerd, dat hunne verlegenheid zich aldus openbaart. Ik spreek hem dus aan: „Kabosenja (als hij het niet is, is hij te meer vereerd) wij zijn op weg naar het Meer.” Zie, plotseling is de ontevreden trek van zijn gelaat verdwenen, hij lacht en zet zich naast mij neer. En nu leerde ik hem kennen als den broër van Paloeasi's hoofd. Wij praatten lang te zamen, en uit alles bleek mij, dat hij reeds veel van mij had gehoord. Onder het spreken viel mijn oog op een rond gat in de middelste plank van de lobo. Ik wist reeds de bestemming er van, doch vroeg het den Alifoer nog eens. „Wel, antwoordde hij, „bij groote feesten wordt daarin het aandeel van Lamoë gelegd.” En waarin bestaat dit aandeel? Hij werd verlegen, mompelde wat, en zei toen: „daar” met de vooruitgestoken lippen naar de overblijfselen der menschenschedels, die daar hingen, wijzende.

(1) Rano, water, vindt men ook in het Minahassisch terug. De overgang van *r* in *nd* in „Tondano”, heeft men ook in het Pososch, zoo van *rome*, helder (ook voor „zon” gebruikt) *sandeme*, een dag. Eigenaardig is echter, dat men bij de namen der stammen geen overgangslitter aantreft, anders zou het moeten zijn: tombada, tompebato, enz.

Om 8 uur had ik mij juist ter ruste gelegd, vermoëid van den marsch, toen genoemde man terugkwam, thans in gezelschap van andere mannen en vrouwen. Schoenen, deken, enz. wekten groote verbazing. Den volgenden morgen kwam hij nog eens terug om afscheid te nemen, waarna wij ons op weg begaven.

Aanvankelijk daalden wij steil en namen onzen weg door eenen tuin, totdat een rotsig pad ons wederom naar boven op het gebergte voerde in een groot donker bosch. Het is een zeer moeilijke weg, die langs de berghelling loopt, niet breeder dan één voet. Links den steilen, onbeklimbaren bergwand, rechts een afgrond tot aan de Poso-rivier, waarvan evenwel door het geboomte weinig of niets is te zien. Scherpe stukken rots steken overal boven den grond.

Men behoeft niet ver op dit pad te zijn voortgegaan, of de aandacht wordt getrokken door een sterk bruisen van water. Bij onderzoek zeide de gids mij, dat er geen weg was naar de rivier; maar toen wij de drooge bedding van eene berggrivier passeerden, besloot ik met twee mannen dit natuurlijke pad te volgen. We moesten van het eene rotsblok op het andere springen, aleer we beneden waren. Ik zette mij op eene vooruitspringende rots neder, en had van daar een prachtig gezicht. Dáár ziet gij het water schuimend en bruisend met dol geweld op u aankomen. Over vijf terrassen van 1 à 2 M. hoogte komt het water aan, op deze wijze vijf watervallen vormende, die door hun geweld, alle gesprek onmogelijk maken. Bijna voortdurend levert de Poso-rivier in haren bovenloop dergelijke gezichten op.

Zeer vermoeid kwamen wij aan het andere gedeelte van het gebergte, vanwaar wij de kampong Kajoekoe zagen liggen op gelijke hoogte met de plek, waar wij stonden. Sarrend zag het ons aan, sarrend: want een diep dal

scheidde ons nog van ons doel. Wederom dalen, wederom stijgen langs modderige wegen, en eindelijk zijn wij te Kajoekekoe.

Kajoekekoe beteekent „kokosnoot”, en zeer waarschijnlijk heeft het dien naam gekregen, omdat de kampong door kokospalmen is omringd. Het zijn twee groepen huizen op twee toppen gelegen, die te zamen 8 huizen en eene lobo tellen. In de lobo vond ik een gezelschap Tobada en Tonapo, die zout kwamen koopen, en na de eerste begroeting weldra druk aan het onderhandelen gingen met de lieden van Kajoekekoe. Eerst na het eten trokken velen zich om mij samen, en kon ik een geregeld gesprek voeren, waarin allen veel behagen hadden.

De Kabosenja, Tanawoedji was niet aanwezig, daar hij naar het Meer was gegaan om eene zaak in orde te brengen, die anders koppensnellen tengevolge zou hebben gehad. Een man van Mokito namelijk had zonder opzet iemand van Balangoa met zijn hakmes aan den voet verwond. Geruimen tijd hierna stierf de gewonde, men zeide, tengevolge van de ontvangen wond, en hieruit zou een oorlog zijn ontstaan, indien de Kabosenja van Kajoekekoe niet tusschenbeide ware gekomen. (1)

(1) Op mijnen terugweg van het Meer trof ik Tanawoedji aan. Tegen den avond kwam hij mij in de lobo bezoeken. Onder meer vroeg ook hij mij of ik medicijnen had medegebracht, daar hij gaarne zijne dochter genezen zag. Genoemde dochter heeft eene ziekte, die zeer veel voor komt te Poso; zij doet mij aan lepra denken. Op verschillende plaatsen van het lichaam ontstaan harde bulten en knobbels, die afzichtelijke wonden worden, en handen, voeten en aangezicht menigmaal afschuwelijk misvormen. Hier noemt men die ziekte „tangga”. Ik heb er reeds eenigen genezen door middel van eene flinke dosis jod. kal. inwendig en uitwendige behandeling met jodoform. Te Kajoekekoe deden zich zes van deze gevallen voor, en de Kabosenja wist zoo vleierend en dringend te praten, dat hij mij de belofte ontlokte over eene maand weder te komen en de zieke te behandelen. Dit was intusschen de aanleiding tot mijne tweede reis, waarvan ik in den aanvang sprak, en welke ik voortzette tot Tamoengkoe.

Hier en overal elders informeerde men, met welk doel ik naar het Meer ging, en het wekte steeds de grootste verwondering, dat ik „voor mijn plezier die reis deed; want reizen om kennis te maken met de lieden is voor den Alifoer: „melindja ëngkabingo” (zonder doel reizen). Dat ik geen handel dreef, bevreesdde allen evenzeer, en wanneer ik hierin aanleiding vond om het doel van mijn zijn te Poso uiteen te zetten dan begreep men mij niet.

In den loop van den avond kwam het hoofd van de Tobada vertrouwelijk en zeer dicht bij mij zitten. „Ik wil van u leeren,” zei hij. „Zoo”, antwoordde ik, „dat is goed. Wat wilt ge leeren?” De man antwoordde: „hoe ik menschen kan vergiftigen.”

Gedurende den nacht voerde men de raego-dans uit in de lobo, en aangezien daarbij veel gestampt behoort te worden, kwam van slapen niet veel.

Ook toen ik te Kajoekoe terugkwam, was er met ons nog een ander gezelschap in de lobo, bestaande uit jongens en jongelieden. Door hen werd ik eveneens lang uit den slaap gehouden; doch door iets, dat mij meer belang inboezemde dan moraego. Daar hoorde ik namelijk voor het eerst raadsels opgeven en oplossen, en bij het maanlicht kon ik gelukkig een en ander opteekenen. Het is hier de plaats niet over die raadsels en over de gelegenheden, bij welke zij worden opgegeven, uit te weiden. Toch wil ik bij wijze van proef hier een tweetal inlasschen. *Raadsel*: Het maakt nu eens gaten (in de aarde) en loopt dan weer (over de aarde) en omgekeerd. *Antw.* Een mier, die loopgraven langs den weg maakt. *Raadsel*: Het is noch de punt, noch het midden. *Antw.* De elleboog, die gebogen een punt vormt, en gestrekt het midden van den arm is. (1)

(1) In het Pososch:

Wailo: Mowajaw, mowajā, mowajū mowajaw. Polonja: onti.

Wailo: Koetoō tandonja, banja; koetoō tongonja, banja. Polonja: sikoe.

Doch vervolgen wij onze heenreis.

Ik werd in den vroegen ochtend gewekt door gepraat van verscheidene lieden (ook vrouwen), die mij kwamen bekijken, en op dat oogenblik hunne verwondering te kennen gaven over het feit, dat mijn deken van haar van schapen was gemaakt, zooals ik den vorigen avond had verteld. Genoeg, vriendschappelijk nam ik afscheid en weldra liepen, sprongen en gleden wij den berg van Kajoeke af. Is men in de vlakte gekomen dan gaat men, een bosch in, en passeert talrijke partijen sagopalmen. Ik heb niet bemerkt, dat de Alfoer deze boomen omkapt om het merg, de sago te eten; (1) alleen de bladeren worden afgekapt om daarvan dakbedekking te maken. Is men goed en wel door dezen moerassigen bodem heen, dan is het weer stijgen als altijd, om boven op het gebergte gekomen, te dalen. Met eenen grooten omweg om het Z. door koesoe-koesoevelden bereikt men Pingoa. Is de reiziger hier aangekomen, dan kan hij met een veruimd hart aan het verdere gedeelte van den tocht denken, want hij staat hier aan het begin van eene groote hoogvlakte, waar slechts heuvels zijn te beklimmen, kinderwerk bij hetgeen reeds achter den rug ligt.

Te Pingoa gekomen, ging ik onder een rijtschuurtje zitten, daar wij hier alleen zouden ontbijten, om dan de reis te vervolgen, en Pingoa geen lobo heeft. (2) Mijn

(1) Voor zoover ik heb kunnen nagaan komen meer naar het strand van Poso geen sagopalmen voor. Is de rijst schaarsch en de miloe nog niet rijp, dan kapt men jonge seho- (sagoweer) palmen, en eet daarvan het merg, dat men ook labia (sago) noemt.

(2) Iedere kampong, groot of klein, heeft eene smederij, kolowo genoemd. Bij gebrek aan eene lobo, neemt de reiziger aldaar zijnen intrek. De smederijen zijn er dan ook voor ingericht, reizigers te ontvangen, daar men er rustbanken van bamboe in heeft aangebracht. Doorgaans staat de smidse aan den voet van den berg, waarop de kampong ligt.

gids, dien ik had uitgezonden om miloe te koopen kwam terug met de boodschap van den Kabosenja om toch onzen intrek in een leegstaand huis naast het zijne te nemen. Zulk eene beleefdheid had ik van eenen Alifoer nog niet ondervonden en ik was dus verlangend met dezen man kennis te maken. Hij liet zich niet lang wachten, want nauwelijks was ik gezeten, of hij kwam met eenige mannen binnen.

Gedurende den tijd, dien ik daar doorbracht, bleef hij mij gezelschap houden, en hij onderscheidde zich door eene aangename welbespraaktheid. Aanstonds maakte hij zijne verontschuldiging, dat hij ons niet in zijn eigen huis ontving, dat dit vuil en bouwvallig was. Hij wees mij het geraamte van een nieuw gebouw, en noodigde mij uit bij de inwijding tegenwoordig te zijn. Dan zou ik eens flink varkensvleesch kunnen eten! Ook drong hij er lang op aan om den nacht te Pingoa door te brengen; maar aangezien ik dan te veel tijd zou verliezen, moest ik dit verzoek afslaan. Hij voorzag ons van alles en informeerde ook naar het doel van mijn verblijf te Poso.

Toen ik van het Meer terugkeerde, ontmoette ik dezen man op den weg tusschen Tamoengkoe en Pingoa. Hij verloochende zijne hartelijkheid niet. Het speet hem zeer, dat hij juist nu niet in zijne kampong kon zijn, doch hij zeide, alles wat wij noodig hadden slechts te vragen, en — wat gambir voor hem achter te laten.

Zijne voorspelling, dat wij op het verdere gedeelte van onze reis het warm zouden hebben, kwam uit; want het terrein dat wij nu over moesten biedt, op enkele groepen boomen na, niet dan koesoe-koesoefeldten, waar de zon onbelemmerd hare brandende stralen op u nederwerpt. Behalve het glibberige der paden is de weg niet vermoeiend. Wij zijn nu eenmaal op de hoogvlakte, en wij blijven er op tot aan het Meer toe.

Een klein half uur van Pingoa komen wij aan eenen tweesprong: het pad links voert regelrecht naar Watoenontjoe en van daar naar het Meer; rechts gaat men naar Tamoengkoe, eene groote kampong der Topebato, die wij op onzen terugweg zullen bezoeken. We zijn eenen heuvel afgedaald, een boschje door- en een riviertje overgetrokken en staan nu voor een groot vlak grasveld, circa een mijl in doorsnede. Rondom kleine bergtoppen en recht tegenover ons, op eene dier toppen, de kampong Watoenontjoe (de steen van het rijstblok). Deze kampong telt vijf huizen en is zeer versterkt. Het pad, dat naar boven leidt, is zeer steil, en voor de moeite, die wij gedaan hadden, was de ontvangst zeer onheusch. Men wilde ons niet herbergen, ook weigerde men ons miloe en kippen te verkoopen. Men verwees ons eenvoudig naar de smidse, daar ginds in de diepte, en toen al mijn praten niet baatte, bleef ons niets anders over, dan naar de aangewezen plaats te gaan, met het vooruitzicht ons maal met drooge rijst te doen.

Wij waren daar nog niet lang gezeten, toen drie mannen, onder welke twee, die ons hadden afgewezen, bij ons kwamen met eene schrale kip. Men vroeg er een hoofd-doek (waarde 75 cts.) voor; maar mijn geïmproviseerde kok kreeg haar voor 30 duiten (nog geen dubbeltje). Toen men nog om gambir vroeg, bracht ik hun kalm onder het oog, dat hun gedrag van zooeven zeer onheusch en geheel tegen de gewoonte der Alifoeren was. Men geeft toch den reiziger, wat hij noodig heeft, temeer daar wij niets voor niet wilden hebben. Dat deze boodschap was overgebracht, bleek mij uit het daaropvolgend bezoek van den zoon van den Kabosenja Tandowe met zijnen makker. Volgens de gewoonte der Alifoeren ging hij niet recht op het doel af, doch praatte eerst over andere zaken, om ten

laatste zijn excuus te maken over de door mij ondervonden behandeling. Het was vrees geweest, niets dan vrees. Zijn makker vroeg mij, of ik dezelfde persoon was, die zijn vader Tampiranga, die toen nog aan het strand woonde, van eenen lastigen hoest had afgeholpen. Daar ik mij dit geval goed herinnerde, kon ik bevestigend antwoorden. „Ach, had men dat eerder geweten! Het was vrees, niets dan vrees geweest.” Met dat al, wij bleven in de smederij.

De nacht ging rustig voorbij, en wij waren vroeg op pad, vol verlangen heden het Meer te zien. Overal lang, geel gras op onzen weg, waar het oog zich heenwendde. Hier en daar, als bij toeval, eenige boomen. Ik vroeg mij zelve af, of dit vroeger tuinen mochten zijn geweest, maar men wist mij daarop niet te antwoorden. Halfweg tusschen Watoenontjoe en het Meer heeft men de kampong Balangoa rechts, maar aangezien deze plaats een eind van den weg af ligt, bezochten wij haar niet.

Nog een paar heuvels over en wij zien het Meer voor ons, zoo meende ik; doch het is slechts een klein meertje, dat veel heeft van een stuk overstroomd land. Dongi is zijn naam.

Reeds gedurende eenigen tijd heeft men de kampong Mokito in zicht, en men denkt daar welhaast te zijn, als men zich plotseling voor de Poso-rivier bevindt, welke men over moet om in genoemde kampong te komen. De rivier is hier even breed als bij het strand. Zij is zeer ondiep, ongeveer een vadem, en de bodem is geheel en al rots. Ook zou men verwachten, dat de stroom hier sterker was.

Overal ziet men hier in de rivier inrichtingen om visch te vangen. Men heeft daartoe twee rijen bamboes in de rivierbedding geplant, welke rijen op elkaar toelopen in den vorm van eene V. Aan de punt heeft men eene groote fuik van gespleten bamboe geplaatst, zoodat de

visch door den stroom daarin wordt gedreven. Dáár ook heeft de Alifoer een huisje in de rivier gebouwd, waar hij zijnen buit opwacht. Ik telde op dit gedeelte meer dan twintig zulke vischfuiken. Op eene er van ontwaarden wij twee mannen, die wij aanriepen, om ons over te zetten.

De vaartuigen hier loopen niet in eene punt uit, zooals aan het strand, doch hebben aan beide einden een breed vlak, waarop de To-rano staat, als hij zijn vaartuig voortboomt. Schept hij, dan gaat hij zitten. Het prauwtje, waarmede men ons overzette was zoo klein en licht, dat het driemalen heen en weer moest, aleer wij met ons goed aan den overkant waren. Nu was ook Mokito spoedig bereikt, en weldra zat ik in de smederij, dicht bij de kampong uit te rusten.

Naar mijne berekening hadden wij thans van het strand af 55 à 57 palen afgelegd. Men kan hieruit opmaken, dat wij niet zeer snel vorderden; maar de dikwijls slechte wegen, de steile bergen, en de bagage, die mijne mannen droegen, lieten snelle marschen niet toe. Overigens is deze tocht wel in drie dagen te maken.

Weldra kwamen de Kabosenja van Mokito, Taloepe en vele mannen en vrouwen ons bezoeken, en gedurende den geheelen middag hield ik mij met de nieuwsgierige lieden bezig. Vrees toonde men in het geheel niet. Aangezien ik niet wist, hoe wij het op het Meer zouden vinden, moest ik hier levensvoorraad inslaan, en door geschenken van kralen en spiegeltjes, bood men ons meer aan, dan wij gebruiken konden.

De lieden van Mokito zijn onderworpingen (palili) van Lamosa, eene landstreek aan den Zuidkant van het Meer. Dit onderdaanschap ontstaat veelal door de macht van den sterke, zooals het geval is met Poso (onder Parigi) en Undáë (onder Loewoe). Dikwijls ook ontstaat het door

verleende hulp. Op deze wijze zijn de Topebato aan de Tosigi onderworpen. In eenen oorlog tusschen de Topebato en de Tonapo trad de radja van Sigi als scheidsrechter op met het gevolg, dat de Topebato zich aan Sigi moesten onderwerpen. Overigens is zulk een onderdaanschap niet drukkend. Het gewone palilischap bestaat hierin, dat men gewoonlijk om de twee jaar wat rijst, sirih, pisang en een' haan aan zijnen heer brengt, en hem of zijnen gezant, bij diens eventueele komst in de onderworpen plaats van het noodige voedsel voorziet. Aan het palilischap van Poso aan Parigi is nog dit verbonden, dat de radja van Parigi telkenjare eenen gezant stuurt met 1 à 2 stukken bēlatjie, waarvoor de Posoërs 200 tot 400 (is de oogst mislukt 100) bosschen padi in de plaats geven. Deze handeling noemt men „baloe sala”, verkeerdt verkoopen. Eerst als dit is verricht, mag men ook aan anderen tegen de gewone marktprijzen verkoopen.

Den morgen, nadat wij te Mokito waren aangekomen, roeiden wij in eene van Taloepe gehuurde prauw de rivier op tot aan het Meer. Wij hadden hiervoor $1\frac{1}{2}$ uur noodig (stroomafwaarts $\frac{1}{2}$ uur). De rivier verbreedt zich tusschen beide aanmerkelijk, maar herneemt op andere plaatsen hare gewone breedte. Links komt men voorbij de verlaten kampong Tandongkajoekoe en rechts is nog duidelijk de plaats te herkennen, waar eertijds de groote kampong Josilag (op de kaart van Dr. Riedel Sosi genoemd). Beide negeryen zijn eenige jaren geleden verlaten, tengevolge van binnenlandsche oorlogen, en de inwoners hebben zich verspreid, eensdeels naar het Zuiden, anderdeels naar het Noorden onder de Topebato.

Nog een' enkelen hoek om en wij hebben het doel van onzen tocht, het Meer, bereikt. Daar strekt zich de groote waterplas voor ons oog uit, te groot om op eens een

overzicht te kunnen krijgen. Toch valt het dadelijk in het oog, dat het Meer den vorm heeft van een langwerpig vierkant, waarvan de lengte naar mijne berekening 24 à 25 palen en de breedte 6 à 7 palen is. Op den Noordelijken oever staande is de Zuidkant nauwelijks te onderscheiden. Het Meer strekt zich in de lengte uit van het N. N. W. naar het Z. Z. O. In drie en een halven dag heb ik het omgeroeid, en met behulp van sextant, boussole, horloge en meettouw was ik in staat, er eene nauwkeurige kaart van te maken. (1)

Aan den West- en aan den Oostkant van het Meer loopt een bergketen, welke twee ketens aan beide einden van het Meer naar elkaar toelopen, en daar hooglanden vormen, evenwel zóó, dat het Meer aan de Z. en N. zijde door laagland wordt begrensd. Het hooggebergte ten O. zendt een' tak uit naar het N., het door Dr. Riedel bedoelde gebergte van Centraal-Celebes. Op dat gebergte wonen de stammen Tobada en Tonapo.

De bodem van het Meer is rotsig, of met kiezel bedekt, uitgenomen de zuidelijke kop, waar alles zand is, en de oevers met biezen en riet zijn begroeid. In het midden van den kop moet een groot rotsblok liggen, dat in den droogen tijd, wanneer het watervlak is gedaald, boven uitsteekt. Overigens is het in bedoeld gedeelte zeer ondiep, terwijl de oever in het andere deel van het Meer vrij steil afloopt.

De morgens op het Meer zijn zeer koud, zoodat ik in de prauw zat te rillen, tot dat de zon goed was doorgekomen.

De zoo nuttige silar- en wokapalmen treft men in deze streken niet aan, zoodat de lieden van Tomasa meermalen met boroe's, toroe's, (2) mandjes en andere voorwerpen van

(1) Zie het kaartje hier bij. (*Red.*)

(2) Boroe = een soort regenscherm; toroe = zonnehoed.

de bladeren van genoemde boomen vervaardigd, naar het Meer gaan, om die voorwerpen in te ruilen tegen hakmessen, zwaarden en speren.

Talrijke witte reigers huizen op den oever, en groote scharen van eene soort zwaluwen scheren over het watervlak.

Ofschoon ik er geene enkelen zag, moet het volgens de verhalen in het Meer krioelen van krokodillen. Een kleine visch „bo” genaamd, die men met opeengestapelde stukken hout vangt (welke stapels men in het Meer laat zakken door middel van zware steenen) en dikke palingen, „masapi” vindt men er veel.

De bergen rondom het meer, vooral die van Lamoesa en Oedae, zijn zeer rijk aan ijzererts, dat men op 1 à 2 M. onder de oppervlakte reeds vindt. Het smeden van hakmessen, zwaarden en lansen in verschillende soorten vormt dan ook hier een' voornamen tak van industrie.

Het Meer Poso heeft zijn ontstaan te danken aan Lasaeo. (1) Lasaeo daalde eens uit den hemel neer, en kwam terecht op de plek, waar vroeger Tamoengkoe walogai lag. Daar bouwde hij een huis en nam zich eene vrouw Roemongi geheeten. Bij haar kreeg hij een' zoon, Kojoë genaamd. Op zekeren dag nu ging hij uit wandelen en nam een' karbouw mede. Ten laatste was hij zeer verhit, en wilde zich baden, edoch, er was geen water. Toen schepte Lasaeo aarde, en wierp deze naar het N.; evenzoo naar de drie andere windstreken, zoodat het Meer ontstond, vanwaar de rivier van Poso uitstroomde. Daarop slachtte Lasaeo den karbouw. Met één houw was de kop van den romp, maar ook aanstonds vloog die kop naar het land Bada, terwijl het lichaam achterbleef. Beiden

(1) Op mijne herhaalde vragen, wie Lasaeo eigenlijk is, kreeg ik steeds ten antwoord: hij is zooveel als Lamoë.

werden steen en dit moet nog te zien zijn. Eene poos daarna bemerkte Roemongi, Lasaeo's vrouw aan zekere teekenen, dat haar echtgenoot geen gewoon mensch was. Zij vertelde haren man, dat zij zijn geheim had ontdekt; maar deze, hierover vertoornd, klom aanstonds op naar den hemel en hakte de ladder in het midden door. Het onderste gedeelte stortte op de aarde en vormde het hoogland, dat men daar nog vindt. Sedert keerde Lasaeo niet meer op de aarde terug. (1)

Ook hier dus vinden wij verhalen van de gemeenschap, die eertijds bestond tusschen menschen en goden. Inzonderheid doet het verhaal van Lasaeo ons denken aan de Minahassische legende van den Lokon.

Behalve de Poso-rivier gaat er aan den Zuidkant nog een groote stroom van het Meer uit, Kodina genaamd, welke door Loewoe loopt, en zich aldaar in de golf van Bone uitstort. Volgens de verhalen is ook deze rivier slechts voor een gedeelte bevaarbaar. Aan den Zuidkant storten zich voorts verscheidene kleine riviertjes in het Meer uit, terwijl een grootere stroom, Kaija genaamd, die

(1) Eene andere legende, die ik evenwel slechts bij enkelen vond, en die blijkens den inhoud niet oorspronkelijk is, is ontleend aan het feit, dat vele palingen in het Meer worden gevonden. Eens toch kwam een reuzenpaling de Poso-rivier opzwemmen. Bij de kampongs in de Bovenlanden angekommen, vroeg hij den bewoners om voedsel; doch de lieden, bevreesd op het gezicht van den reuzenpaling, namen allen de vlucht, zonder het dier te woord te staan. Hierover verstoord brak de paling eenige stukken van de bergen af, en wierp die achter zich in de rivier, zoodat hij haar voor de menschen onbruikbaar maakte, doch ook zichzelf daardoor den uitgang versperde. Aan den oorsprong der Poso-rivier gekomen, vond hij niets dan wat modder, zoodat hij aan het werk moest om zich eene goede ligplaats te verschaffen. Door aanhoudend wroeten vormde de reuzenpaling het Meer, en tot nu toe verblijven daar zijne nakomelingen.

op het gebergte van Bada ontspringt aan den Westkant in het Meer loopt.

De bevolking in de onmiddellijke nabijheid van het Meer is niet talrijk. Aan den Westkant vindt men alleen Owini. Ik maakte aldaar in zooverre kennis met de lieden, dat ik een gesprek met eenige visschers van daar aanknoopte. Een sprak mij aan met „makole” (= Kabosenja, groote), maar toonde zich niet bevreesd. Over het geheel moet ik zeggen, dat men niet bang voor mij was. Ik wekte groot opzien, maar zelfs vrouwen en meisjes kwamen onbeschoord tot mij. Van den tocht van den Resident van der Wijck wist een man van het strand, die Z.H.Ed.G. had vergezeld, te vertellen, dat de lieden aan het Meer uitriepen: „Die mensch is een kind van Lamo” (God).” Dit heb ik nu juist niet ondervonden, daar men mij terecht als een gewoon mensch behandelde.

Aan den Zuidkant vindt men Tandowatoe, een eind landwaarts in, en Lamoesa, dat van het Meer uit niet is te zien.

Aan of dicht bij den Oostelijken oever heeft men: Tanalanto, Wawontaloemba, Peoera en Momongo = penang). De lieden van Wawontaloemba zijn aan het koppensnellen met de Tobada. Men was juist bezig de pagar van het dorp te herstellen. Een van de uitgezette wachten aan de Westzijde van het Meer had namelijk het bericht gebracht, dat de Tobada dien nacht zouden komen snellen. Daar wij vlak bij genoemde kampong moesten overnachten, hadden wij in deze zaak nog betrokken kunnen worden, maar de nacht ging rustig voorbij. Reeds een jaar lang heeft deze oorlog geduurd, en van de zijde der Torano is pas één kop gesneld.

Op vele plaatsen aan het strand ziet men stokken in den grond geplant. Zij hebben veel van handwijzers, en heeten „teabi”. De Alifoeren rondom het Meer begraven

hunne dooden niet, maar leggen ze in boomschors gewikkeld op den oever neer. Waar men een lijk heeft neergelegd, plaatst men een „teabi.” Op bepaalde tijden verzamelt men de beenderen, plaatst die in een huisje, waarna men feest viert. Dit heet „mogāwe” (1) en treedt in de plaats van het „motengke” der Tolage en Toundae. Heeft het „mogāwe” plaats gehad, dan bergt men de beenderen in eene rotskloof, en daarmede heeft men met de dooden afgedaan.

Een' middag werden wij verhinderd onzen tocht voort te zetten door de hooge golven. De tijd van de sterke rukwinden was evenwel juist voorbij.

In den namiddag van 25 Juni kwamen wij te Mokito terug, wel voldaan over onze aangename, maar toch een-tonige reis. De lieden van Mokito waren bij onze terugkomst voor het grootste deel elders heengegaan, maar de Kabosenja van Tamoengkoedena, (2) Tantagia, kwam mij toch met zijne mannen bezoeken. Hij zeide mij, dat hij juist teruggekeerd was van eenen tocht naar de Torao (3)

(1) Mogāwe bet. doen, verrichten, (verg. de noot op blz. 186 van dezen jaargang der Bijdragen van het Inst. van Taal- en Volkenkunde). Aan het strand noemt men het verrichten der plechtigheden aan een' doode, of het verdrijven van een ziekte-duivel, enz. mowija, dat eveneens doen, verrichten beteekent (mompowija, iets maken, tot stand brengen).

(2) Tamoengkoedena bet. hoogland van de „dena”, een kleine roodachtige vogel met zwarte borst, die zich soms bij groote scharen op een rijstveld werpen, en dat geheel plunderen.

(3) De Torao behooren tot eenen Alifoerschen stam in het Todjosche, naast de Tolage van de Malée. Deze lieden zijn tot den Islām overgegaan en door hen zijn vele Alifoeren van het strand van Poso gevolgd. De Torao schijnen met iederen anderen stam overhoop te liggen, en door al die oorlogen zijn zij zeer achteruitgegaan. Zooals de Kabosenja van Poso mij verhaalde, telde hun stam voor een tiental jaren nog 15 dor-

waar hij een' kop had gesneld. Daar Tamoengkoedena niet ver van Mokito ligt, kon ik duidelijk het geraas der trommen hooren, waarmede men feestvierde over dit succès.

Wij waren den volgenden morgen reeds vroeg op marsch, liepen tot een eindweegs voorbij Watoenontjoe en sloegen toen links af naar Tamoengkoe, waar wij ten 1 uur in den middag aankwamen.

Op eenigen afstand gezien levert Tamoengkoe een eigenaardig gezicht op. Het is alsof het eene huis op het dak van het andere is gebouwd, zoo steil is de helling, waartegen zij staan. Het is een onherbergzame bergtop, waarop deze kampong ligt. Geen stukje grond is er gelijk, overal groote rotsblokken, soms van de grootte van een huis. Vele plaatsen behoeven daarom geene heining, daar zulke overhangende rotsblokken toch niet zijn te beklimmen.

Wij zijn hier onder de Topebato. De plek, vanwaar deze stam afkomstig is ligt niet ver van Tamoengkoe. Ginds naar het Z.ZW. ziet gij nog den berg, waarop in den ouden tijd de machtige kampong Pebato lag, het Kenilo van deze streken. (1) Maar evenals Kenilo ten onderging, zoo bestaat ook Pebato niet meer, maar de berg heet nog „Wawonpebato”, en iedere Alifoer van dezen stam zal u vertellen, dat zijne voorouders dáár woonden.

Dat ik op den terugweg Tamoengkoe aandeed had eene bijzondere reden. In die Kampong hield zich zekere Tampiranga op, de voornaamste Kabosenja van zijnen stam. Langen tijd woonde hij aan het strand bij Mapane, waar ik hem wekelijks bezocht. Van eene reis naar het Meer teruggekeerd, kreeg hij de staar op de oogen. En sedert woont hij te Tamoengkoe.

pen, thans slechts vijf. De meesten zijn uit vrees elders heengegaan. Ook op dit oogenblik hebben zij vele koppen verloren in eenen oorlog met de Tolage en Toendae.

(1) Men denke hier aan de Minahassa. (Red.)

2*

Ik vond hem in de „lobo” met vele andere mannen. Zooals mij achteraf bleek, besprak men eene zaak aangaande eene beschuldiging tegen eenen man ingebracht, die zijns naasten geit had gedood. Het slot van de zeer lange beraadslaging was, dat de schuldige beboet werd met — eene geit. De flauwe, nietszeggende, ellenlange redeneeringen, die met den grootsten ernst worden uitgesproken en aangehoord, doen mij steeds denken aan „rechttertje spelen” van kinderen.

Met zijne gewone luidruchtigheid werd ik door Tampiranga ontvangen. „Mijn vriend, wel, wel, wat zijt ge lang weggebleven!” Aanstonds moest rijst worden gestampt en eene kip gevangen. De ernstige rechters vergaten de geheele „përkara”, en bestormden mij met allerlei vragen.

Bij het vallen van den avond werd de lobo verlaten, en bleven wij alleen.

Ik heb nergens in deze streken zulk eenen kouden nacht doorgebracht. Mijne mannen konden door de koude niet slapen onder hunne sarongs, en zoo waren wij blij den volgenden ochtend de reis wederom te kunnen vervolgen, na een hartelijk afscheid van oude en nieuwe kennissen.

Deze tocht voerde ons weder naar Pingoa, Kajoekoe, Paloeasi, Imboe en Tomasa, vanwaar wij in drie uren tijds de rivier afzakten.

De tweede maal, dat ik naar Tamoengkoe ging nam ik den terugweg aan den linkeroever der Poso-rivier. Daartoe daalt men eerst den berg van Tamoengkoe af over een golvend terrein, meest door gras- en koesoe-koesoevelden. Talrijke bergbeekjes, moesten wij overtrekken, en telkens, wanneer ik het hoofd omwendde, werd ik getroffen door de trotschheid en ongenaakbaarheid der veste Tamoengkoe. Daar hooren wij het bruisen en donderen van de woeste rivier. Nog een eindweegs door bosch, en we staan voor

eene ontzaggelijke watermassa, die zich met een onbeschrijfelijk geluid over en langs kolossale rotsblokken werpt.

Op dit punt verbindt eene brug de beide oevers der rivier. Bij den bouw van die bruggen heeft men ons kokersysteem toegepast. Stel u voor twee steigers, aan beide oevers één, wier steunpalen — zeer zeker met groote moeite — zijn vastgezet in den steilen rotsigen rivieroever. Van den eenen uitersten legbalk van den steiger tot den anderen heeft men vijf zware rotans (hier „oegoa” geheeten) gespannen. Een raam, eveneens stevig op iederen steiger bevestigd, moet vijf dito rotans steunen, eene manslengte boven de onderste rij. Om deze beide lagen nu heeft men op onderlingen afstand van $\frac{1}{2}$ M. ringen gelegd van dezelfde oegoasoort, zoodat de vloer van de brug gesteund wordt door de bovenlaag. Men loopt door de ringen heen, en alle vrees voor vallen wordt weggenomen door eene leuning aan beide zijden, aan bovengenoemde ringen vastgemaakt.

Juist onder de brug stort de watermassa zich in eene diepte van circa 10 M. Iedere reiziger, die hier voorbijgaat moet zich gedrongen gevoelen eene wijle stil te staan op het midden van de brug, en alle vrees voor breken van dit inlandsch maaksel voor een oogenblik vergetende, zich een oogenblik verdiepen in de woeste, onherbergzame natuur van dit oord.

De brug die wij juist passeerden op den weg van Tamoengkoe naar Petiroada is eene van de beste. Zoo heeft men vlak bij Tamoengkoe eene, die bij het loopen den mensch duizelig maakt door haar slingeren.

Nog een half uur loopens en wij zijn te Petiroada, eene kleine kampong van drie huizen, waar wij ons slechts ophouden om wat uit te rusten, en daarna onzen tocht over Poleganjara (het spel der paarden) naar Jajaki voortzetten.

De wegen aan deze rivier zijn al even slecht als die aan den overkant, ja op het pas genoemd gedeelte veel slechter, daar men dikwijls tot aan de knieën in eene vuile, stinkende modder zakt. Het is daarom eene verademing als wij eindelijk dit golvend terrein kunnen verlaten, en het eigenlijke gebergte beklimmen, waar wij bij de vermoeyenis van het klimmen althans het genot smaken vasten grond onder de voeten te hebben.

Van den rug van dit gebergte heeft men weder eene van die prachtige vergezichten, zooals dit land ze meer oplevert. Verschillende kampongs lachen u van hunne hoogten door het geboomte vriendelijk toe. Maar al dit schoone moest ik alleen genieten: de Alifoeren, die mij geleidden, spraken hunne verwondering uit, dat ik juist hier wilde rusten.

Van den berg afgedaald, trekken wij het riviertje, de Roemoeroe over, dat zijn water tegenover Paloeasi in de Poso-rivier stort, en komen eindelijk na een' vermoeyenden marsch ten één uur te Jajaki aan.

Jajaki is een pas aangelegde kampong. De plek, waar hare bewoners vroeger woonden (Peokontontji „de plaats waar vogels opvliegen” geheeten), is nog herkenbaar aan de verlaten huizen. De plaats werd gekweld door ziekten, en toen eindelijk ook de Kabosenja bezweek voor de aanslagen der booze geesten, besloot men dezen het veld te laten en elders zijn geluk te zoeken. En zoo werd Jajaki gesticht.

Tantingara, de tegenwoordige Kabosenja, een man in de kracht van het leven, ontving mij zeer heusch en voorkomend, ofschoon hij mij nooit te voren had ontmoet. Ik onderhield mij langen tijd zeer aangenaam met hem, terwijl mijne gezellen het eten, waarvan de Kabosenja ons ruim voorzag, gereed maakten. Zoo neigde de zon reeds sterk

naar het Westen, al eer wij weder opstapten, om nog juist vóór het vallen van den avond in de kampong Boejoeimbajaoe (spelonkenberg) aan te komen. Daar brachten wij den laatsten nacht van onze reis door. Mijne verwondering, dat men mij zoo goedschiks aanstonds in huis opnam, verdween, toen mijne gastvrouw mij vertelde, dat zij mij eens had ontmoet bij eene familie aan het strand, waar ik de dochter des huizes met goeden uitslag langen tijd heb behandeld.

Nog circa 15 palen scheiden ons van Mapane, maar bijzondere inspanning vordert dit traject niet. Na eenen berg te zijn overgeklommen, daalt men af in het dal van de Malingongo, dat ons naar de vallei van den moederstroom, de Mapane voert. En deze rivier is de natuurlijke weg, die ons in de kampong van denzelfden naam terugbrengt.

Poso, Augustus 1893.
